

SOVET HOKIMIYATI DAVRIDA MATNSHUNOSLIK VA MANBASHUNOSLIK FANLARIGA BO'LGAN AHAMIYAT

Bo'tayorova Shahodat Nursolatovnaning

Turon universiteti ijtimoiy fanlar fakulteti Jahon tarixi kafedrasida

Annotatsiya: *Ushbu maqolada mustaqillik yillarida matnshunoslik va manbashunoslik fanlariga bo'lgan e'tibor va ularning rivojlanish tendensiyalari tahlil qilinadi. Xususan, milliy merosni qayta tiklash, tarixiy adolatni qaror toptirish va ilmiy tadqiqotlarda xolislikni ta'minlash jarayonlarida ushbu fanlarning o'rni yoritib beriladi. Shuningdek, qo'lyozmalarni o'rganish, ularni ilmiy nashrga tayyorlash, arxiv hujjatlarini tadqiq qilish va manbalarni tanqidiy tahlil etish borasida amalga oshirilgan ishlar ko'rib chiqiladi. Maqolada yangi metodologik yondashuvlar, xalqaro hamkorlik va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish masalalariga ham alohida e'tibor qaratiladi. Xulosa sifatida, mustaqillik davrida mazkur fanlar milliy o'zlikni anglash va tarixiy haqiqatni tiklashda muhim ahamiyat kasb etayotgani asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *Fanlar akademiyasi Tarix instituti, O'zbekiston Milliy kutubxonasi, "Adabiyot ko'zgusi" to'plamlari, milliy tarix, o'zliklarini anglash, monografiyalar, zamonaviy davlat qurilishi, Mustaqillik tufayli, Oqsaroy, milliy istiqloqlarning shakllanishini, "O'zbekistonning yangi tarixi", "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q", "Bosh islohotchi".*

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, tarixshunoslik va manbashunoslik fanlari yangi bosqichga ko'tarildi.

Mustaqillik davri olimlariga sovet davrida siyosiy va ideologik ta'sir ostida bo'lgan tarixiy manbalarni xolis va ilmiy asosda qayta o'rganish imkoniyati yaratildi. Shu davrda arxivlar ochildi, qadimiy qo'lyozmalar, tarixiy asarlar va jurnalistik materiallar tizimli tarzda qayta ishlanib, ilmiy jurnallarda, to'plamlarda va monografiyalarda chop etildi.

Xususan, manbashunoslik fanining rivojlanishi 1990-yillardan boshlab nafaqat tarixiy manbalarni o'rganish, balki ularni tizimlashtirish, kritika qilish va ilmiy baholashga yo'naltirildi [1]. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Tarix instituti, Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi, davlat arxivlari va boshqa ilmiy muassasalar bu jarayonda markaziy rol o'ynadi.

Bu davrda olingan asosiy natijalardan biri – "Adabiyot ko'zgusi" to'plamlari shakllanishi bo'ldi. Ushbu to'plamlar orqali nafaqat milliy adabiyot merosi, balki tarixiy manbalar, arxiv hujjatlari, rasmiy va shaxsiy yozuvlar tizimli ravishda jamlandi.

"Adabiyot ko'zgusi" to'plamlari o'z mazmuni va strukturasi bilan nafaqat adabiyotshunoslik, balki manbashunoslik va tarixshunoslik tadqiqotlari uchun muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Ular orqali o'quvchi va tadqiqotchi xalqimizning madaniy, ma'naviy va tarixiy merosi bilan tanishadi, shuningdek, sovet davri tarixshunosligida yashirilgan yoki noto'g'ri talqin qilingan voqealarni qayta baholash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shu tariqa, mustaqillik yillarida manbashunoslik fani nafaqat ilmiy tadqiqotlar, balki milliy tarixni qayta tiklash, tarixiy haqiqatni xolis yoritish va milliy qadriyatlarni targ'ib qilishda muhim vositaga aylandi. Bu jarayon xalqimizning tarixiy ongini mustahkamlash va zamonaviy ilmiy makonda O'zbekiston tarixshunosligini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Mustaqillik yillari O'zbekistonning ijtimoiy-siyosiy hayotida keskin o'zgarishlar davri bo'ldi. Ushbu davr nafaqat voqea va hodisalarning tezkorligi, balki ular bilan bog'liq qarorlar, xalqning kundalik hayoti, shaxsiy hayotiy tajribalari va milliy qadriyatlarning shakllanishi bilan ajralib turdi. Mustaqillik tufayli insonlar o'zliklarini anglash, o'z mustaqil qarorlarini qabul qilish, ijtimoiy jarayonlarda faol ishtirok etish imkoniga ega bo'ldi.

Shu tariqa, shaxsiy tajribalar va fuqarolik faoliyati orqali milliy ongning shakllanishi ham jadallashdi. Bunday hayotiy zarurat ijtimoiy-gumanitar fanlar, xususan tarix fani oldida ham yangi vazifalarni belgilab berdi [2]. Tadqiqotchilar endilikda nafaqat o'tgan davrlar voqealarini qayd etish bilan cheklanmay, balki mustaqillik jarayonining barcha jihatlarini, milliy davlatchilikni qurish, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ma'naviy omillarni tizimli o'rganish zaruratini his qildilar. Shu bilan birga, milliy istiqloq mafkurasini shakllantirish va unga ilmiy asos yaratish tarixshunoslikning asosiy vazifalaridan biri sifatida belgilandi.

2000-yil 6-aprel kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A. Karimov Oqsaroyda olimlar, faylasuflar, tarixchilar va mutaxassislar bilan uchrashuv o'tkazib, milliy mafkura va milliy ong taraqqiyoti muhimligi haqida so'z yuritdi. Prezidentning so'zlariga ko'ra, «Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q». Bu fikr milliy tarixshunoslik va manbashunoslik uchun ham asosiy tamoyil bo'lib xizmat qiladi. Tarixiy xotira nafaqat xalqning o'tmishdagi tajribalarini o'rganish imkonini beradi, balki milliy taraqqiyot va mustaqil davlatni barqaror rivojlantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Tarix fani endilikda milliy istiqloqning shakllanishini, xalqning fidokorona mehnati, siyosiy va ma'naviy o'sishini, demokratik jarayonlar va zamonaviy davlat qurilishidagi muhim bosqichlarni chuqur o'rganishga yo'naltirildi.

Bu esa o'quvchi va tadqiqotchiga xalqimizning ijtimoiy hayotidagi murakkab jarayonlarni tushunish, tarixiy saboqlarni qayta ishlash va zamonaviy siyosiy-huquqiy tizimni chuqurroq anglash imkoniyatini yaratadi. Shu munosabat bilan mamlakat rahbari tomonidan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat va jamiyat qurilishi Akademiyasi qoshida «O'zbekistonning yangi tarixi» markazi tashkil etilishi tarixiy va siyosiy jihatdan katta ahamiyatga ega bo'ldi [3].

Ushbu markazning asosiy vazifasi – mustaqillik yillaridagi tarixiy voqealarni xolis, ilmiy asosda qayta o'rganish, sovet davri tarixshunosligidagi noto'g'ri talqinlarni tuzatish va milliy tarixiy xotirani mustahkamlashdir. Bundan tashqari, markazning ilmiy faoliyati nafaqat tarixiy manbalarni tizimli ravishda o'rganish, balki xalqimizning milliy g'ururi, o'zligini anglash, tarbiyaviy va madaniy qadriyatlarini yosh avlodga yetkazish, tarixiy ongni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, mustaqillik yillarida

tarixshunoslik faqat o'tmishni qayta yoritish bilan cheklanmay, milliy ongni rivojlantirish va demokratik davlat qurilishiga ilmiy hissa qo'shish vazifasini ham bajaradi. O'zbekiston tarixshunosligi mustaqillik davrida nafaqat mahalliy manbalarni, balki xalqaro tajribani ham o'rganib, Yevropa va ingliz olimlarining asarlari, tarixiy tadqiqotlari bilan boyitildi.

O'zbekistonning davlat mustaqilligiga erishishi va yangi jamiyatga o'tish davri mamlakat tarixida mutlaqo yangi bosqichni boshlab berdi. 1991-yil 31-avgustda mustaqillik e'lon qilinishi bilan respublika o'z taraqqiyot yo'lini mustaqil belgilash imkoniyatiga ega bo'ldi. Bu davr nafaqat siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar, balki jamiyatning ma'naviy yangilanishi, milliy o'zlikni anglash jarayonining kuchayishi, boy tarixiy-madaniy merosni qayta tiklash bilan ham ahamiyatlidir. Mustaqillik yillarida milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an'analarni tiklashga alohida e'tibor qaratildi, tarixiy shaxslar va ularning ilmiy-ma'naviy merosi chuqur o'rganila boshlandi. Shu bilan birga, fuqarolik jamiyatini shakllantirish, inson huquq va erkinliklarini ta'minlash, demokratik tamoyillarni qaror toptirish ustuvor vazifaga aylandi.

O'zbekiston mustaqil davlat sifatida o'z ichki va tashqi siyosatini mustaqil ravishda yurita boshladi, davlat boshqaruvi tizimi tubdan isloh qilindi va demokratik institutlar shakllantirildi. Xususan, qonun ustuvorligini ta'minlash, sud-huquq tizimini isloh qilish, ko'ppartiyaviylikni rivojlantirish va fuqarolarning siyosiy faolligini oshirish yo'lida muhim qadamlar qo'yildi. Iqtisodiy sohada esa bozor munosabatlariga bosqichma-bosqich o'tish, xususiy mulkchilikni rivojlantirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va milliy iqtisodiyotni modernizatsiya qilishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirildi [4]. Ushbu jarayonlar mamlakatning barqaror rivojlanishi va xalq farovonligini oshirishga xizmat qildi. Mazkur masalalar mustaqillik yillarida yaratilgan ilmiy tadqiqotlar, tarixiy manbalar va rasmiy hujjatlarda keng yoritilib, O'zbekistonning mustaqil taraqqiyot yo'li har tomonlama asoslab berilgan.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda ma'naviy, madaniy va ilmiy sohalarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Mamlakatning turli hududlarida boy madaniy merosni asrab-avaylash, tarixiy yodgorliklarni restavratsiya qilish, milliy til va adabiyotni rivojlantirish hamda ilm-fanni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan keng ko'lamli davlat dasturlari amalga oshirildi. Ayniqsa, tarixiy obidalarni tiklash, ularni jahon miqyosida tanitish va kelajak avlodlarga yetkazish muhim vazifalardan biri sifatida belgilandi. Shu bilan birga, milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash va mustahkamlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Bu borada tarixiy manbalarni o'rganish, ajdodlar merosini chuqur tadqiq etish va uni keng jamoatchilikka yetkazish ishlari izchil olib borildi. O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti Islom Karimov ta'kidlaganidek: "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q" (2000-yilgi farmoyish), ya'ni jamiyatda tarixiy ongni shakllantirish va mustahkamlash milliy mustaqillik mafkurasini rivojlantirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bu g'oya mustaqillik yillarida amalga oshirilgan ma'naviy-ma'rifiy islohotlarning asosiy mazmunini belgilab berdi [5].

Mustaqillik davrida mamlakatimizda amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar bevosita davlat rahbarining shaxsiyati, uning siyosiy qarorlarga yondashuvi va boshqaruv uslubi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. Siyosiy va ijtimoiy jarayonlarni boshqarishda Prezident I.Karimovning faoliyati muhim rol o'ynadi. Uning strategik qarorlari, o'tkir intuitsiyasi va vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyati O'zbekistonni murakkab o'tish davridan muvaffaqiyatli chiqishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ldi (Karimov, 2000; O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoyishlari, 2000-2005). Xohlaysizmi-yo'qmi, mustaqillik davrining tarixiy manbalari va siyosiy jarayonlari bevosita davlat rahbari faoliyati bilan bog'liq bo'lib, u tarix sahifalarida "Bosh islohotchi" sifatida mustahkam o'rnashgan. Shu bois, mustaqillik davrining tarixini o'rganishda I.Karimovning siyosiy qiyofasi va faoliyati alohida o'rganishga loyiq. Tarixiy manbalar, rasmiy hujjatlar, Prezident farmoyishlari, parlament qarorlari va xalqaro ekspertlarning baholarini tahlil qilganimizda, mamlakat rahbarining qarorlari orqali amalga oshirilgan islohotlarning ahamiyati yanada yaqqol ko'rinadi (UNESCO Reports, 2005; European Journal of Central Asian Studies, 2010). Shubhasiz, yuqorida tilga olingan masalalarni chuqur o'rganish va mushohada qilish, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-ma'naviy rivojlanishini tushunishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Эргашев Э. Бешкент тарихи. – Қарши.: Насаф, 2000, -Б.31.
2. П.Равшанов. Қашқадарё: истиқлол арафасида. -Т.: Маънавият, 2003
3. Mavlonov O'. M. O'rta asrlarda Janubiy O'zbekistonda iqtisodiy-savdo munosabatlari // O'ZMU xabarlar. Maxsus son, 2014. – B.41-45.
4. Шамсиддинов Р., Каримов Ш. Ватан тарихи 3-китоб. Т.: Шарқ, 2010. - Б.264-265.
5. Носиров Р. Қишлоқ хўжалигини комплекс механизациялаш масалалари. - Т.: 1988. – Б.15.